

ספר הגבאי

מאת
הרב דוד אברהם ספקטור

Rabbi Eliyahu Bakshi

אליהו בקשי דורון
Doron הראשון לציון

Dear Of

Harishon Lezion נשיא מוסדות בנין אב

Binyan Av Intitutions

י"ג במר חשוון ה'תשס"ה

בס"ד

הסכמה

ידידי הרה"ג דוד אברהם ספקטור שליט"א הביא לפני את גליונות הדפוס של "ספר הגבאי". ובו הלכות סדורות המנחות את גבאי בתי הכנסת, בסדרי התפילה ובשאלות להם נזקק כל גבאי לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, נתבקשתי לעבור על ההלכות ולהעיר הערות, ראיתי שהדברים ערוכים בטוב טעם ודעת דבר דבור על אופניו וכולם בנויים על יסודות ההלכה, וראיתי בהקדמה שכבר הסכימו עליהם גדולי תורה. ולא נזקקתי לבדוק בחיפוש אחר חיפוש על כל פרטי ההלכה. שהרי כפי שכתב המחבר הספר לא נועד כדי לפסוק ממנו אלא כדי לעורר את הגבאי, שיהא בקי להלכה ויודע לשאול את המרא דאתרא בבית הכנסת שעל פיו יישק כל דבר הלכה.

באתי בפתח הספר לעורר על מעלתם של הגבאים העוסקים בצרכי ציבור באמונה ומזכים את הרבים, ואת גודל האחריות המוטלת עליהם. כידוע ציבור מורכב ממגוון של אישים ודעות כפי שהגדירו חז"ל "כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות". תפקידו של המנהיג לדעת להלך כנגד רוחו של כל אחד, ולאחד את הציבור. מאידך הגבאות היא שררה שיש בה כדי לעורר קנאה ומדנים, וצריך חכמה רבה ומידות טובות וסייעתא דשמיא להצליח ולהיות נח לשמים ונח לבריות כאחד. ועל כך אמרו חז"ל במסכת אבות "כל עמלים עם הציבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד" ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם אינם עמלים לשם שמיים צדקתם לא תעמוד להם. וכן אמר רב יהודה אמר רב כל פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור שלא לשם שמיים אינו רואה בן תלמיד חכם. שנא' לכן יראוהו אנשים, לא יראה כל חכמי לב" (ראש השנה י"ז. איוב ל"ז). גבאי שעושה מלאכתו באמונה, באהבה ובנחת מאחד את הציבור ומזכה את הרבים. ועליו אמרו חז"ל "א"ר אלעזר כל פרנס שמנהיג את הציבור בנחת זוכה ומנהיגם לעולם הבא שנאמר כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם" (סנהדרין

צ"ב. ישעיהו מ"ט י'). ומאידך גבאי ששולט בציבור שלא מתוך אהבה, השררה גורמת למחלוקת לפירוד, ונמצא שכרו בהפסדו שחטא הרבים תלוי בו. ועל כן מלבד את המעשה אשר יעשון להלכה על הגבאים לזכור היטב את הדרך ילכו בה להנהיג את הציבור בנחת כדרכו של אהרן הכהן לקרב את הבריות לתורה מתוך אהבה.

וראוי להזכיר בפתח "ספר הגבאי" את דברי המלבי"ם (מלכים י"ט) על המחזה שראה אליהו הנביא לאחר שאמר "קנא קנאתי לה' אלוקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל". נאמר שם שראה במחזה "והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה'. לא ברוח ה'. ואחר הרוח רעש לא ברעש ה'. ואחר הרעש אש לא באש ה'. ואחר האש קול דממה דקה". ולאחר שביאר המלבי"ם את מראות הנבואה כתב וז"ל "וממנו ילמדו שליחיו ונביאיו ולא יסערו סער ואל ירעישו רעש ואל יבעירו אש כמו שעשה אליהו בקנאותו לה' צבאות שעצר את השמים ושחט נביאי הבעל, כי ה' ישלח את נביאיו שיבואו עליהם בקול דממה וימשכו העם בעבותות אהבה ובדברים רכים". עכ"ל. מכאן שגם לשם שמים אין למנהיג לקנא קנאת ה' ברעש ברוח ובאש, רק להנהיג הציבור בנחת בקול דממה דקה. על הגבאי להיזהר מהרעש, שלא לפרסם ולהתפרסם בתעמולה והצלחות. להישמר מהרוח הגבוהה מהכעס וההקפדה. ולהישמר מאש המחלוקת המכלה ואוכלת כל חלקה טובה, ולא להתייאש גם במצבים קשים שיש לעמוד כנגד אש המחלוקת. וכל העוסקים עם הציבור לשם שמים, גם כשהאחריות כבדה ומחייבת זכות אבותם מסייעתם, ואתם מעלה אני עליכם כאילו עשיתם.

והנני לברך את הרב המחבר שליט"א ויוזמי הרעיון ה"מכון לרבני ישובים" בקרית ארבע ולרב יצחק רודריג שליט"א העומד בראשו, שהוציא דבר נאה ומתקבל מתחת ידיו שיביא ברכה רבה לגבאים ולציבור המתפללים. זכות התורה תגן בעדם להתברך בכל מילי דמיטב ויוסיפו דרכם בקודש להגדיל תורה ולהאדירה.

תוכן העניינים

12.....	הקדמה
16.....	שער א: הגבאי, יחסו לבית כנסת ולמתפללים
17.....	פרק א - תפקיד הגבאי
19.....	פרק ב - בחירת גבאים
29.....	פרק ג - שאלת חכם
35.....	פרק ד - יחס המתפללים לגבאי ולבית הכנסת
41.....	פרק ה - קביעות התפילה בבית הכנסת
47.....	פרק ו - תינוקות וילדים בבית הכנסת
55.....	פרק ז - סדר בית הכנסת וחלוקת דפי פרשת שבוע
63.....	פרק ח - תרומות לבית הכנסת
77.....	פרק ט - שכירת חזן וגבית דמי חברות
87.....	פרק י - עריכת אירועים וסעודות בבית הכנסת
97.....	פרק יא - ארגון שיעורי תורה בבית הכנסת
103.....	פרק יב - הודעות הגבאי בשבת
111.....	פרק יג - דיני ספר תורה
115.....	פרק יד - השאלת ספרי תורה
119.....	שער ב: סדר התפילה והקריאה בתורה
121.....	פרק טו - בחירת ש"ץ
133.....	פרק טז - הדרכה לשליח-ציבור
143.....	פרק יז - פתיחת ארון הקודש
147.....	פרק יח - הולכת ספר התורה לבימה והחזרתו
151.....	פרק יט - עמידה ליד ספר התורה בשעת קריאתו

פרק כ - אופן חלוקת ה"כיבודים"	155
פרק כא - סדר העולים לתורה	161
פרק כב - עלית החיובים	173
פרק כג - דינים מיוחדים בעליות לתורה	177
פרק כד - הגבאי ובעל הקורא	193
פרק כה - הדרכה לבעל הקורא	203
פרק כו - טעות בספר תורה	209
פרק כז - הדרכה לעולה לספר תורה	215
פרק כח - המפטיר	229
פרק כט - הגבהת וגלילת התורה	237
פרק ל - הדרכה למגביה ספר תורה	241
פרק לא - הדרכה לגולל ספר תורה	245
פרק לב - מי שבירך ותפילות שונות	249
פרק לג - השכבה - יזכור - אב הרחמים	261
פרק לד - ברכת הגומל	269
פרק לה - ברכת אבי הבר מצוה	273
פרק לו - תפילות יום העצמאות ויום ירושלים	275
נספח	283
מפתח	291

פרק כו - טעות בספר תורה

א. כל ספר צריך להיות מוגה לפני הקריאה, ובימינו טוב להוסיף על בדיקת הספר על ידי מגיה גם בדיקה על ידי מחשב¹. בנוסף להגהה הראשונית כתב השל"ה הקדוש שטוב לעבור על הפרשה בספר תורה בכל ערב שבת, וראוי מאוד לנהוג כך כי הדבר מונע מציאת טעויות בזמן הקריאה².

ב. למנהג הספרדים, בכל טעות הנמצאת בספר בזמן הקריאה מוציאים ספר אחר³, אך למנהג האשכנזים אין להוציא ספר תורה אחר כשהטעות היא רק בחסרות או יתירות⁴, אם טעות זו אינה משנה את הענין או את הלשון⁵, וכן

¹ כתב בספר דרך התורה (עמוד 108):

"יש להשתדל מאוד לדקוק את הספרים במחשב".

וכן כתב עוד (עמוד 110):

"טוב יעשו הגבאים אם ילכו לבדיקת ספרי התורה חדשים גם ימים בבדיקת המחשב".

² ספר דרך התורה (מפקד מו"ר הרב מרדכי אליהו שליט"א) עמוד 107.

³ בשו"ע ס' קמ"ג, סע' ד' כתב:

"אם נמצאה טעות בספר תורה בשעת קריאה, מוציאים ספר תורה אחרת".

ומשמע מסתימת דבריו, שכל טעות מוציאים ספר אחר.

וכן כתב החיד"א בספרו לדוד אמת סימן ט', אות כ"ג וכפה"ח סימן רמ"ג אות כ"ב, ל"ב – ל"ג שכן מנהג הספרדים.

⁴ כתב הרמ"א ס' קמ"ג, סע' ד':

"והא דמוציאים אחרת, דווקא שנמצא טעות גמור, אבל מקום חסרות ויתרות אין להוציא אחרת, שאין ספר תורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר".

⁵ כתב המשנה ברורה סימן קמ"ג ס"ק כ"ו:

"חסרות ויתרות – כגון וי"ן או יודי"ן מלאים או חסרים שלא נשתנה בהם הענין והמבטא, כגון במקום שהיה צריך לכתוב 'אבותינו' מלא וי"ו ונמצא חסר או להיפוך, וכן במקום שהיה צריך לכתוב מלא ביו"ד שימושית ונמצא חסר או להיפוך, אבל טעות שנשתנה במבטא אף שלא נשתנה הענין, כגון 'כבש' שהיה כתוב במקום 'כשב' או 'שלמה' – 'שמלה', צריך להוציא אחרת, וכן ה"ה אם כתב 'מגרשיהן' במקום 'מגרשיהם', דהא איכא שינוי לשון, וכן אם כתב

אין מוציאים ספר אחר בטעות של דיבוק אותיות כשצורת האות ניכרת ואין אפשרות לחקנה.⁶
לכל המנהגים אין מוציאים ספר אחר בטעות שיש לגביה מחלוקת בפוסקים.⁷

'רחצה' במקום 'רחצו' צריך להוציא אחרת' אע"ג דנוכל לקרות בחולס כמו אהלה (למשל בבבא קמא ט' ז') וכן בפסוק "והנה תומים בבטנה", אם כתב 'תומים' מלא באלף – 'תאומים', אע"ג שהענין אחד לרצוץ להוציא אחרת, שהרי נרגש במבטא וכן בתיבת "ונחנו מה", אם כתב "ונחנו מה". וה"ה אם נשתנה הענין ע"ז אע"ג שלא נשתנה במבטא, כגון בתיבת "ונמלא דמו" כתב "ונמלא דמו", או בתיבת "מאן יבמי" שהוא שרש מיאון, כתב 'מאין' ביו"ד, וכן כל כיוצא בזה, צריך להוציא אחרת. ועיין בדה"ח ובשערי אפרים שהאריכו בפרטים אלו".
גם כפה"ח שם הביא כמה דוגמאות ולבסוף סיכם:
"אין להאריך בזה כי רבים הם, והכלל העולה דכל שנשתנה הענין או הלשון צריך להוציא אחרת".

⁶ כתב המשנה ברורה סימן קמ"ג ס"ק כ"ה:

"אם בשעת הקריאה נמצא אות אחד דבוק לחצרו, אם הדבקות הוא בכל אורך האות, או שנשתנה צורת האות ע"י הדבקות, דינם בטעות גמור שצריך להוציא אחרת. ואפילו אם ע"י דבוק זה לא נתקלקל אות השורש רק אות השימוש, כגון וי"ו או יו"ד המשמשת. אם אין שם דבוק באורך האות רק מעט, ולא נשתנה צורת האותיות וניכרים היטב, לכתחלה אין להוציא ס"ת זו לקרות בה כ"ז שלא גררו הדבק. ואם לא נודע, והוציאו ס"ת ונמצא בשעת קריאה, אם הדבקות בסוף האות, שאם יגררו הדבק לבד יהיה חוזר להכשרו, אזי בחול שאפשר לגרר ונקל לעשותו אף בשעת קריאה, יש לגרר ויקרא להלן, ואם אין שם מי שיכול לגרר בקל ובלי הפסד וקלקול, ויש טורח ציבור לחזור אחר מי שיגרור במתון, או אם אירע בשבת שא"ל לגרור, מותר לקרות בו כך. ואם הדבקות הוא בתחלת כתיבת האות או באמצעה, שממקום הדיבוק ולהלן נכתב בפסול, יש להוציא אחרת אף ללא נשתנה צורת האות עי"ז. ויש מקילין שא"ל להוציא אחרת אף באופן זה כיון שלא נשתנה צורת האות עי"ז (ואף דמ"מ צריך גרידה, קי"ל כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ודינו כאלו כבר נגרר, ואפילו בשבת שא"ל לגרור מכח איסור שבת, מ"מ כיון שאינו מחמת הספר אלא איסור שבת רביע עליה, א"ל להוציא אחרת). ובשעת הדחק שאין שם אחרת ולריך שהיה להביא ממקום אחר ס"ת כשרה, יש לסמוך ע"ז לגמור הקריאה בס"ת זו".

⁷ כתב המשנה ברורה סימן קמ"ג ס"ק כ"ה: